

**Ольга
Ляшко**
Зберігач фондів
НЗ «Глухів»

Від плінфи до «шатринки»

Історію будь-якого міста не можна досконало вивчити без знання розвитку будівельної справи та будівельних матеріалів на його території. Якщо зазирнути у глибини століть, то можна побачити, що одним із найуживаніших будівельних матеріалів як у стародавньому, так і сучасному будівництві є цегла.

Перша цегла виникла ще задовго до нашої ери. Давні люди, будуючи своє житло з соломи і обмазуючи глиною, помітили, що після її висихання вона твердіє, не пропускає воду, захищає від вітру та сонця. З часом її стали обпалювати у печах для надання міцності. Варто звернути увагу на те, що цегла у словнику Д.Н.Ушакова тлумачиться як брусок обвугленої глини.

Перегортаючи сторінки літописів, дізнаємося, що ще у VI ст. до н.е. завдяки цегляним будинкам Вавилон вважали одним із найкрасивіших міст світу.

Таємницю виробництва цегли в Росію привезли у X ст. Давньоруську плінфу (від грецької *plinthos* – довга, плоска, обпалена цегла) застосовували під час будівництва храмів XII-XIII ст. Першою цегляною будівлею Київської Русі була Десятинна церква. Якщо плінфа західного походження була майже квадратною (римська – 50 x 55 x 4,5 см, візантійська – 30 x 35 x 2,5 см), то перша російська цегла мала розміри 40 x 40 x 2,5-4 см. Вона легко формувалась, сохла та обпалювалась. При будівництві використовували товстий шар розчину, а через декілька рядів з плінфи клали ряд природного каменю. Це можна побачити на зондажах Софійського собору у Києві.

З розвитком будівельної справи змінювалась технологія виготовлення

Фрагменти плінфи з фондів заповідника

цегли. У XV ст. її розміри стали наближатись до сучасних (наприклад «аристотелева цегла» – 289 x 189 x 66 мм). Сучасна цегла набула своїх розмірів у 1927 році (250 x 120 x 65 мм). Її вага не перевищує 4,3 кг.

Національний заповідник «Глухів», підпорядковуючись Міністерству регіонального розвитку та будівництва України, за 10 років своєї роботи зібрав цікаву колекцію будівельних матеріалів – від фрагментів глиняної обмазки скіфського житла, плінфи, вапняного розчину різного періоду до цегли XVI – XX ст. Зупинимось на деяких з них.

У 2001 р. під час здійснення нагляду за проведенням земляних робіт у траншеї, прокладеній через двір так званого «чехословацького

будинку», в давньоруському шарі був знайдений фрагмент плінфи, вкритої поливою зеленою кольору. Оскільки на цьому місті у 1692-1693 р. постала Михайлівська церква, яку розібрали на цеглу після пожежі 1784 р., не виключено, що вона була збудована на місті кам'яного давньоруського храму. Інший фрагмент плінфи зі слідами кіптяви, знайдений біля входу в магазин «Дитячий світ», вказує на залишки давньоруської печі у цьому місці.

Досліджуючи топографію середньовічного Глухова, маємо можливість одночасно простежити етапи розвитку будівельних матеріалів на теренах міста. Наступною у кам'яному будівництві Глухова була цегла-пальчатка або литовка. Особливість такої цегли полягає в

Продовження на стор. 2

Календар пам'ятних дат

01.07. – День архітектури України

200 років від дня смерті П.І.Симоновського (1717-1809) – історика, який працював (1753-1757) перекладачем у Генеральній військовій канцелярії в Глухові

240 років, як споруджена Київська брама Глухівських міських укріплень – унікальна пам'ятка оборонного зодчества

09.08 – День будівельника

15.08 – День археолога

19.08 – 85 років від дня народження К.М.Ломикіна (1924-1993) – живописця, графіка, заслуженого діяча мистецтв України, народного художника, уродженця Глухова

24.08 – День незалежності України

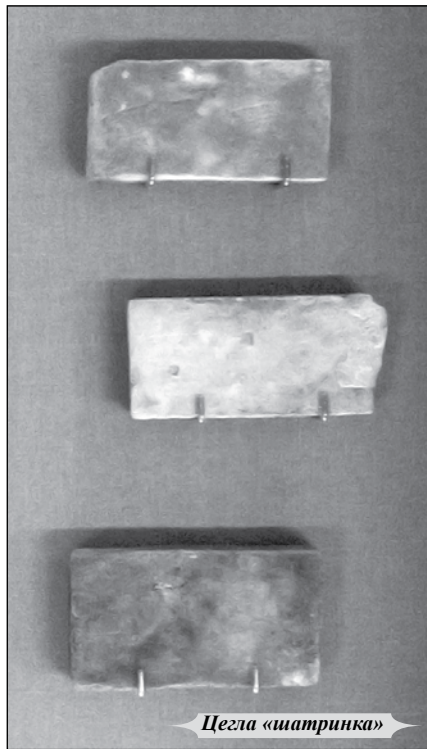
29.08 – 115 років від дня народження О.П.Довженка (1894-1956) – кінорежисера, письменника. У 1914 р. навчався у Глухівському учительському інституті

Від плінфи до «шатринки»

(Початок на стор. 1)

тому, що на її полотно пальцями наносилися боріздки або канелюри. З литовки у Глухові був збудований Успенський собор дівочого монастиря. Вона рожевого кольору, має розміри 230 x 160 x 50 мм. Цегла з трапезної Вознесенської церкви цього ж монастиря з залишками вапняного розчину датується 1697 р. (290 x 145 x 65 мм). Колекцію литовки доповнюють цеглини зі склепу та підземного ходу під Миколаївською церквою (1693-1695 р.).

У XVIII ст. на зміну литовці приходить брускова цегла інших стандартів. У фондах заповідника є дві цеглини з монастиря Глинська пустинь: одна – рожевого кольору з фрагментом вапняного розчину (270 x 130 x 70 мм) з південної апсиди церкви Різдва Пресвятої Богородиці, друга (265 x 150 x 70 мм) – з центральної апсиди цього ж храму.

Цегла «шатринка»

Окрему групу складає цегла з клеймами виробників, особливими відзнаками, аббревіатурами. Наприклад, цегла з логотипом «МСП» знайдена на території Глинської пустині, записом у вигляді монограми з літер СА та цифр 1820 – у будинку по вул.Спаській. Привертають увагу цеглини з незвичайними відзнаками – відбитком лапи собаки та людської долоні.

Серед цегли, яка використовувалася при спорудженні будинків, знаходяться зразки спеціальної вогнетривкої цегли для облаштування печей та опалювальних систем. Це так звана гончарка або «шатринка» (назву отримала від місця виготовлення в с.Шатрище Ямпільського району, колись Глухівського повіту). Особливість цієї цегли – мініатюрні стандарти – 120 x 80 x 11 мм.

Музей археології, створений на базі фондів колекцій заповідника у 2008 р., дає можливість кожному відвідувачу наочно побачити ці предмети в його експозиції.

**Ігорь
СБИТНЫЙ**
Краевед
г.Глухов

Первая канализация в Глухове

До начала 1930 года глуховский маслозавод находился по ул.Вокзальной. Сейчас здесь стоит жилой пятиэтажный дом, построенный «Райпотребсоюзом» для своих работников. В 1934 г. в этом районе «Потребкооперация» развернула строительство большой торговой базы, поэтому маслозавод пришлось перенести в центр города в двухэтажное деревянное здание по ул.Ленина (сейчас Терещенко), стоявшее на территории между домами № 49 и № 51 (на фото показано стрелкой).

На протяжении долгих лет жидкие отходы производства в больших дубовых бочках вывозились гужевым транспортом на Пожарный луг, где был вырыт отстойник. В середине 1950-х годов маслозавод проложил первую канализационную линию, которая проходила от завода по переулку мимо Николаевской церкви, рядом с пожарным депо, а потом спускалась вниз (на горке до сих пор сохранился канализационный люк), пересекала ул.Валовую (тогда Низовую) и заканчивалась в отстойнике на Пожарном лугу. Для строительства канализации

Глухов. Начало XX ст.

были использованы керамические трубы диаметром 250-300 мм.

При прокладке линии через Соборную площадь было уничтожено много захоронений. В выбросах траншеи массово встречались чело-

веческие кости. Но в те времена это никого не волновало.

Маслозавод и его канализационная система работали до 1973 г., когда был введен в эксплуатацию новый сырзавод по ул.Индустриальной.

Олександр
МІРОШНИЧЕНКОНауковий співробітник
НЗ «Глухів»

Кінська «біжутерія»

Мільйони людей однаково одягаються, їдять однаково їжу, їздять на однакових автомобілях... Лише одиниці намагаються прикрасити сіру буденність речей чимось новеньким, оригінальним. У цій статті мова піде про один із позитивних проявів людської натури – робити навколишні речі ще гарнішими.

Нещодавно в нашу лексику стрімко увійшло західне слово «тюнінг». Під ним найчастіше розуміємо оригінальну креативну зміну зовнішнього вигляду автомобілів для того, щоб вони виглядали не такими, як у всіх. Але займатися тюнінгом власного транспорту люди почали з часу його появи. Не тільки наявність, а й можливість прикрасити коштовною зброєю коней, верблюдів, слонів були показниками соціальної значущості людини. Зазвичай кінське спорядження коштувало у десятки разів дорожче, ніж сам кінь. Археологічні знахідки такої зброї постійно трапляються у курганних похованнях воїнів з кіньми. Та час

нестримний. Він породжує нові традиції і поглинає в забуття старі, хоча мода на гарну кінську зброю триває вже кілька століть.

У фондах Національного заповідника «Глухів» зберігаються близько 70 прикрас, що є елементами кінського спорядження XVII-XVIII ст. Серед них – орнаментовані платівки з мідного сплаву, кільця та гудзики. Поки що остаточно не з'ясовано, де саме вони знаходились і як використовувались, бо шкіряні елементи зброї, на яких власне і кріпились залізні прикраси, майже не потрапляють до рук археологів. Гудзики, що знаходяться у фондах заповідника, ще б довго мали загальну назву «елемент кінського спорядження», якби не одна цікава знахідка.

У 2009 р. археологами з Іркутська був знайдений шкіряний ремінь із бронзовим кільцем на кінці та трьома гудзиками, подібними до глухівських. З історичного досвіду відомо, що знаряддя праці та побутові речі, що використовуються людиною упродовж століть, постійно вдосконалюються.

Платівки з фондів НЗ «Глухів»

Змінюється форма, матеріали, але функціональні особливості залишаються незмінними. Розгадати таємницю використання шкіряного ремня з кільцем та гудзиками допомогли провідні спеціалісти з кінного спорту. Їм виявився елемент кінської упряжі – мартингал. Це ремінь, що йде від вудил до нагрудника, щоб утримувати голову коня в потрібному положенні під час спортивних змагань і на полюванні.

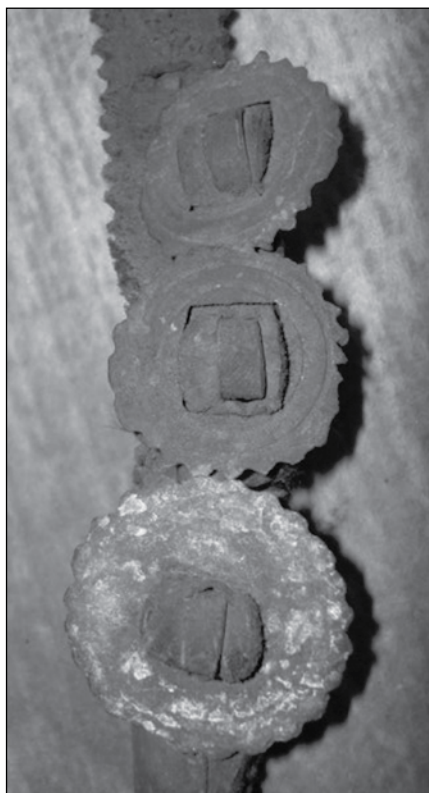
Виникає питання: для яких коней у XVIII ст. виготовляли мартингали? Відповідь напрошується сама по собі – перш за все їх застосовували у кавалерії, щоб краще маневрувати під час бою. Гудзики ж виконували декоративну функцію, тому кріпились на шкіряний мартингал символічно. Імовірно, що при сильному натягуванні ремня вони відривались, бо найчастіше трапляються їх поодинокі знахідки, причому в багатьох регіонах.

Як бачимо, лише при тісній міжгалузевій співпраці ще одна глухівська археологічна знахідка здобула втрачену у віках назву.

Люди завжди підтримували добру традицію символізму, краси, оригінальності в усьому. Прикрашання коней було і залишається невід'ємним компонентом даної традиції.

Загальний вигляд мартингалу

Мартингал, оздоблений гудзиками

**Віктор
Зайка**

Науковий співробітник
ІЗ «Глухів»

Глухів і Україна – Єдність долі

В історії багатьох націй і держав вирішальні події відбувалися часто не в столицях, а в містах, чия слава мало відома пересічним громадянам. Це як ключ, про який, відімкнувши двері, майже відразу забуваєш. Реймс для Франції, Йорк для Великої Британії, Вюртемберг для Німеччини, Суздаль і Нижній Новгород для Росії...

«Народ, який забуває своє минуле, приречений на його повторення», – навчали мудрі. Сьогодні в Україну повертається історична пам'ять. «Ключами», що відмикають двері в минуле, є і Дрогобич, і Острог, і Батурин, і Путивль, і Глухів.

За свою більш як тисячолітню історію Глухів пов'язаний з Україною багатьма ключовими подіями. Як досі остаточно не з'ясовано походження назви «Україна» – від «окрайни» до «украяти» (чому не звертають увагу на «край», що в деяких слов'янських мовах означає «повний кінець», смерть, звідки і «крематорій», «красна гірка» – місце де приносили людські жертви, теж саме і «кремль»; а «у края» – біля смерті – Україна), так і учені не визначилися з топонімом «Глухів» – від «глухеньке містечко сумної області» до «глуха оборона». Переконливо-аргументованою є позиція професора К.М.Тищенка – тут має місце кельтська основа «глух», що означає «база (притулок), навіс для худоби, корівник». Досліджені біля двох десятків назв з топоосновою «глух» розміщені на мапі з заходу на схід довгою смугою (1500 км) в межах 50°-52° північної широти. Окреслюючи кордони «корінної Русі», академік Б.О.Рибakov писав: «В географическое понятие Русской земли или «Всей Русской земли», противопоставляемой Галичу, Суздалью, Смоленску и Новгороду, включались следующие города: Киев, Чернигов, Переяславль Русский, Стародуб, Трубчевск, Глухов».

Русь, як держава, – це породження протидії хазарській

експансії на основі об'єднання двох племінних союзів – полян і сіверян. Після падіння хазарського каганату у сіверян почалися антикиївські настрої, і князь Володимир знаходить засіб закріплення єдності цих територій. «И рек Владимир: «Се не добро, ежи мало городов около Киева». И нача ставити города по Десне, и по Вьстри, и по Трубежеви, и по Суле, и по Стугне. И нача рубати мужи лучшии от словен, и от кривичи, и от чюди, и от вятич, и сех насели гради». Отже на сіверських землях будуються міста, які заселяються не місцевими жителями. До таких своєрідних «форпостів Києва» скоріш за все належав і Глухів. Можливо саме тому «Слово про Ігорів похід» (1185), описуючи суто сіверянську військову експедицію, не згадує Глухів (на відміну від літописів), хоча в ньому названі переважно всі навколишні міста.

У 1152 р. суздальський князь Юрій Долгорукий учинив перший акт північно-східної агресії проти Києва. В Глухові суздальський князь об'єднався з військом новгород-сіверського князя Святослава Ольговича та союзниками – половцями. Перебування такого великого війська означає, що Глухів на той час уже був не маленьким містечком. У 1169 р. він став резиденцією вдови Великого князя Київського Всеволода Ольговича Марії Мстиславівни.

Глухів пережив ординську навалу. До нього було переправлено, після знищення Чернігова, єпископа Порфирія. Та з XIV ст. Україна стає територією інших держав – Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Московії, Російської імперії. Зникла Україна – зникає і Глухів. У 1352 році чума винищила його вщент.

Місто знову з'явилося в історії України в часи національного піднесення першої половини XVII ст. Глухівщина стала кордоном між Річчю Посполитою та Московією,

переходила «з рук у руки», і польський король віддав глухівське городище новгород-сіверському старості О.Пісочинському. В часи Визвольної війни під проводом Б.Хмельницького Глухів став сотенним містом Ніжинського полку. Події під Глуховом у 1664 р. вирішили долю України на довгі роки. Переяславська угода з Москвою породила в українському суспільстві серйозні конфлікти – політичні, культурні, церковні, що і проявилось в діях гетьмана І.Виговського. Внаслідок винищення російськими окупаційними військами м.Борзни та вивезення до Путивлю в заручники козацьких родин, глухівський наказний полковник Л.Бут та глухівський сотник П.Уманець послали свої загоны за російський кордон [9, 2].

Перша україно-російська війна (1658-1659 рр.) закінчилася на користь Москви, але масовий спротив українців дав можливість польському королю Яну Казимиру II повернути Гетьманщину до складу Речі Посполитої. Польські війська, захопивши північ України, «пішли под Глухов, місто пограничне, которіе жодною мірою не хотіли ся здати», – писав Самовидець. Значення оборони Глухова у січні-лютому 1664 р. ще до кінця не усвідомлене українським суспільством. Перемога гетьмана Брюховецького над поляками з точки зору літописця Самійла Величка перевищує перемоги Богдана Хмельницького, бо Хмельницькому жодного разу не вдавалося розгромити польське військо під проводом самого короля, та ще й без татарської підмоги.

У 1669 р. гетьман Дем'ян Многогрішний укладає у Глухові новий договір з Москвою – «Глухівські статті», які значною мірою обмежували територіально-економічні зазіхання російського уряду. Це стало наслідком хвилі антимосковських повстань в Україні у 1668 р.

Друга половина XVII ст. являє нам Глухів заможним містом. Тут відливають найкращі гармати майстри Балашевичі. Гетьмани І.Самойлович та І.Мазепа розвивають в Україні орендні відносини. Коли виникає потреба ревізії «орендових» сум, то справа доручається Василю Кочубею та військовому канцеляристу і товаришу Глухівської сотні Якову Дем'яновичу. Саме гетьман І.Мазепа практично починає «столичність» Глухова, зробивши з нього своєрідного дублера Батурина. Тут будується резиденція І.Мазепи і «тюремний замок», де гетьман утримував своїх «особистих» в'язнів. Тому після знищення Батурина столицею логічно став Глухів. Це аргументовано доводить кандидат архітектури В.В.Вечерський. Жодне місто в Гетьманщині на той час не мало такої кам'яної забудови, як Глухів. Місто стало резиденцією останніх гетьманів України – Івана Скоропадського, Павла Полуботка, Данила Апостола, Кирила Розумовського. Звідси керують Україною Перша і Друга малоросійські колегії. Для України з Глухова багато що стало «вперше» – перша аптека і перша книгарня, перший річний державний бюджет і перше розведення картоплі на Лівобережжі. Окреме місце займає в цьому переліку перша співацька школа, заснована гетьманом Д.Апостолом у 1729 р. Підготовка півчих для імператорського

двору відбувалася під контролем Генеральної військової канцелярії. Майже половина випускників залишалася працювати в Україні. Можна стверджувати – гетьман Д.Апостол розумів: нація єднається навколо чогось свого, рідного, неповторного. Майже завжди – це національна мова. Але ж українська в межах Московії вже була під заборону, навіть в храмах Божих. Тоді співи – київський партесний стиль в усьому перевищував московське «столбовое пение».

У Глухові був створений і кодекс українського права «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.), а також підготовлені важливі юридичні збірки – «Суд і розправа в правах малоросійських» (1750 р.) та «Екстракти малоросійських прав» (1786 р.). Правотворчу діяльність у Гетьманщині забезпечували, насамперед, добре обізнані в юриспруденції канцеляристи Генеральної військової канцелярії [14, 6].

Почате Петром I плундрування України довершила Катерина II. Ліквідація гетьманату, покріпачення селян, переманювання національної еліти в російське дворянство – все це ознаки нищення державності. Зник і Глухів – грандіозна пожежа 1784 р. практично ліквідує місто. Але смертельним був указ Катерини II про заборону його відбудови. З часом знищили фортецю з брамами (врятувалася одна – Київська – архітектора А.Квасова). Розібрали на цеглу найбільшу громадську споруду

Гетьманщини – будинок Другої малоросійської колегії, зник комплекс Дівочого монастиря тощо.

Відродження Глухова у середині XIX ст. знову співпадає з духовним розвитком України. Скасування кріпацтва, діяльність цілої плеяди істориків (серед них глухівська родина Марковичів) як міцне підґрунтя національної свідомості, величний доробок Тарасового «Кобзаря» – все сприяло новому піднесенню нашої держави. Відбудова Глухова кінця XIX ст. пов'язана з меценатською та підприємницькою діяльністю родини Терещенків. Будинки учительського інституту, чоловічої та жіночої гімназій, банку, притулку для дітей сиріт, приміщення міського училища, пансіон при гімназії, і окраса міста – храм Трьох святих Анастасій.

Держава – це тільки оформлення певного етапу розвитку нації. А ключовою фігурою існування нації є учитель. Перший учительський інститут в Україні відкривається у 1874 р. у Глухові (зараз Державний педагогічний університет ім.О.П.Довженка).

Ще одним історичним «тандемом» Україна – Глухів стали події 1918 р., коли обраний гетьман Павло Скоропадський (глухівчанин; недалеко від Глухова в Гамаліївському монастирі поховані всі його предки) опинився спочатку у Києві без підтримки політичних сил. Тоді навколо нього гуртуються земляки, насамперед Микола Прокопович Василенко. Характерно, що до уряду П.Скоропадського з Центральної Ради чи не єдиним перейшов Д.Дорошенко (бо – глухівчанин).

Після того, як згинув Радянський Союз і Україна почала поступальний процес становлення національної політики та економіки, нові життєві процеси почалися і в Глухові. Активно піднімає його авторитет колектив Державного педагогічного університету ім.О.П.Довженка. Неможливо уявити сучасне місто без діяльності Національного заповідника «Глухів». Все частіше факти глухівської історії і його сьогодення з'являються в засобах масової інформації. Почала реалізовуватися програма туристичного розвитку краю.

Буде життєдайна вода в джерелах – наповняться ріки, отримають перспективний розвиток малі міста України – відродиться українська нація.

Газета «Соборний майдан» продовжує знайомити читачів зі спогадами глухівчанки Н.С.Зенченко, яка навчалась у Глухівському учительському інституті, реорганізованому у перші роки радянської влади в Інститут Народної Освіти. І хоча його випускниця згодом стала доцентом Ленінградського педінституту ім.Герцена, але назавжди зберегла світлу пам'ять про викладачів, які дали їй путівку у життя.

Текст поданий у авторському викладенні.

Початок у № 2-3 (32-33)

Весь третій останній рік нашого навчання в інституті був присвячений в основному цій педагогічній практиці та вивченню методик. Наше ставлення до занять було, звичайно, далеко не завжди рівним. Воно визначалося частіше за все ступенем нашої захопленості предметом та талановитістю викладача. Нікому не приходило в голову пропустити лекції К.Ягодовського. Ми слухали їх жадно та заздрили тим, хто навчався на природно-географічному відділенні та мав щастя слухати у нього спеціальні курси. Ми не сміли пропустити курси суворого та вимогливого В.В.Голубєва, значно менше захоплюючі, складні, але глибоко змістовні. Зате деякі лекції навіть по спеціальності – введення в лінгвістику, історія російської мови – нам здавалися практично нікому не потрібними, смертельно нудними. Ми встановлювали між собою чергу, кому з тих, хто залишився на відділенні п'ять осіб, бути присутнім на наступній лекції. Звичайно їх відвідувало не більше двох студентів.

До письмових робіт, практичних занять, доповідей та рефератів ставлення було іншим. Тут захоплювала широко надавана нам самостійність пошуку, аналізу, висловлення власних суджень та вміння організувати дискусії, розв'язувалися в аудиторіях.

Пам'ятаю теми, запропоновані для доповідей та письмових робіт, викликавши оживлене обговорення: «Діалог у романах Тургенєва», «Роль музики в романах Тургенєва»,

Мой институт

«Выразительные средства в поэзии Бальмонта». В качестве курсовой работы по русской истории мне надо было представить макет древнерусского храма, что потребовало не только изучения эпохи, древнерусского зодчества, но и большой изобретательности в поисках материала (например, чтобы воспроизвести почерпленные от времени бревна, нужно было достать со дна реки стебли камыша). Наконец, здесь требовались и значительные навыки в области ручного труда. Чтобы изготовить такой храм без

К.П.Ягодовский

гвоздей, мне потребовалось целых три месяца. Оценивая сейчас этот опыт подготовки из нас первых советских учителей в институте, я отчетливо вижу здесь переплетение двух тенденций. С одной стороны – ярко выраженное влияние прогрессивной русской педагогики предреволюционного периода с ее либерально-культурнической направленностью, с другой – иллюстративно-трудовой метод, утверждавшийся в ту пору в советской педагогике.

В первые годы существования института народного образования в соответствии с решением Наркомпроса у нас были отменены экзамены. Их заменили зачетами. По курсам, которые выносились

на зачетную сессию, мы получали от преподавателей рукописные программы для подготовки. Целью программ было приведение в систему материалов прослушанных лекций и прочитанной рекомендованной литературы. Зачеты проводились в форме индивидуальной беседы по вопросам, предложенным преподавателем, имевшим ввиду не столько проверить знания фактического материала, сколько выявить умение оперировать материалами, устанавливать логические связи и общие закономерности, рассуждать, опираясь на изученный материал. Таким образом проверялось и стимулировалось общее развитие студента, самостоятельность его мышления, а не только приобретение конкретных знаний.

Конечно, здесь много зависело от индивидуальности и такта педагога, проводившего зачет. Врезался в память зачет, выпадавший из общего стиля. В конце первого курса мы сдавали зачет по теории и психологии художественного творчества нашему суровому Голубеву. Каждый из двадцати студентов курса, входя в аудиторию, получал один и тот же неизменный вопрос: «Что такое художественное творчество?». Как известно, дать определение – это самое трудное, и каждый изощрялся по-своему. В ответ он получал неизменное и без дальнейших разговоров: «Нет, можете быть свободны». Так прошло 18 человек. Зачет был перенесен на осень. И только двое из всего курса, которые случайно вспомнили дословно определение, продиктованное преподавателем на лекции, получили зачет да еще с оценкой «весьма удовлетворительно». Это был наш самый старший студент курса М.П. Пороховатый, тридцати шести лет, и я – шестнадцати лет, самая маленькая. Однако в целом практиковавшаяся у нас система проверки знаний, какой бы она ни была непривычной для нас, проводившаяся не формально, давала нам, конечно, очень много.

**Підготувала до друку Ірина Мошик
Продовження у наступному номері**

... «Він і дитиною був унікальною. Шкільні роки...Всі гроші, які давали йому на сніданки, витрачав на книжки, на газети, бо його девізом завжди були слова: «Краще мати пустий шлунок, ніж пусту голову». У нього були здібності до багатьох наук – математики, астрономії, географії. Врешті-решт обрав журналістику, зумівши об'єднати ці несхожі науки. Від математики взяв точність, виваженість, аргументованість. Як астроном вдивляється в глибини космосу і відкриває нові зірки, так і він, вдивляючись у глибини минулого, знаходив забуті імена або розповідав про давно знане по-новому. Завдяки його пошукам знову засяяли зірки Никанора Онацького, Олександра Олеся, Якова Мамонтова, Володимира Нарбутова, Івана Ключникова, Івана і Павла Харитоненків та багатьох інших».

Петров Геннадій Терентійович – краєзнавець, літературознавець, журналіст-дослідник. Народився у м.Суми 2 червня 1936 р., але всі свої дитячі роки провів у м.Глухіві, де працював за направленням його батько. Вищу освіту здобув у Львівському університеті. З 1960 року працював у Хотині, а через рік – у Сумах відповідальним секретарем газети «Вперед», з 1990 р. – в редакції тижневика «Панорама Сумщини». Помер 12 жовтня 1996 р.

За матеріалами науково-практичної конференції «Петровські читання» (Суми, 2 червня 2006 р.) подаємо спогади Г.Т.Петрова про повоєнне глухівське дитинство.

Із Глухова я виїхав у вересні 41-го, щоб повернутись у березні 44-го, а повернувшись – навкі опромінитись його живильною українською силою. Не будь у моїм дитинстві Глухова – я б постійно відчував себе духовним сиротою. Там пробудилась моя любов до України.

Як на перший погляд, мало що могло тому сприяти. Глухів лежав у руїнах і матеріально, і духовно. Старались задля цього і цар-батюшка, і радвлада, і гітлерівці.

Жили ми біля залізничного вокзалу, поряд з нафтобазою, на Гоголівській вулиці. Вокзал нагадував кам'яний скелет. Німецький льотчик цілив і в нафтобазу, та промахнувся: бомба вибухнула на нашій городі, утворивши глибоку вирву. З вікон першої школи, куди я восени пішов у перший клас, виднілася понівечена будівля на вулиці Вознесенській. Сама школа чорніла вибитими шибками, які так-сяк залатали фанерою. Через такі шибки коридор на другім поверсі, що вів до шкільної бібліотеки, тону в темряві. Йти ним було лачно. З'яв

ПРОБУДЖЕННЯ. СПОГАД ПРО ПОВОЄННЕ ГЛУХІВСЬКЕ ДИТИНСТВО

руїнами центр міста. Не стирається з пам'яті картина: серед омертвілих двоповерхових стін колишнього сільгоспінституту двоє молодиків брутально б'ють третього, чути глухі удари, стогін, тротуаром снують люди і нічого не помічають.

Гітлерівці зовні увиразнили те, що перед ними сотворили з глухівським еством більшовики. І з новим утвердженням при владі продовжували діяти в тому ж дусі. Вище школи пролягла вулиця Спаська (більшовики назвали її Дзержинського). На ній з одного боку розмістилася міліція, з другого – МГБ. Коли проходив повз МГБ, огортало моторошне відчуття страху. Намагався швидше минути це місце. Аж дивно зараз: звідки в хлопця 8-9 літ страх перед МГБ? Пояснення одне – дитяча душа чутлива і спостережлива. Вона відчувала атмосферу, яка панувала довкруги.

З самого початку радянської влади, від січня 18-го, над Глуховом розпростер крила червоний терор. У лютому того року прикликане московське військо нещадно розправилося зі зукраїнізованим Батуринським стрілецьким полком, що повернувся на давнє місце дислокування і спробувало вигнати більшовиків. У ніч на 16 березня вбито

500 чоловік, в основному інтелігенції. Через півмісяця, незадовго до відступу, вирізано два старші класи міської гімназії, а загалом 400 чоловік. Інтелігенція і молодь не приймали людиноненависницьку ідеологію і мали за те криваву плату. Терор не стихав ніна день. Селанавколо Глухова у 20-му спалахнули повстання і придушення його тривало стільки, скільки повстанський рух у Західній Україні після 45-го, а за тим впали на Глухів колективізація, розкуркулення, масові репресії. Вогнем випікалися національна свідомість, найменший спротив ідеологічному диктату.

Я, малолітній, того не знав, але прикинувшись глухів'ян відчував. Мимовільно дослухався до солдатських розмов на станції про Жукова, який ніби обіцяв, що колгоспи після війни розпустять, до нарікань селян, які приїздили за пальним, на непролазні злидні. Вдома осудом згадувала розкуркулення мати: «Які там вони куркулі! Хто не вмів байдки бити, того й розкуркулювали»

Коли повернулися в Глухів, невдовзі оновилась ікона на Троїцькому соборі. Стояв собор занедбаний, покинутий, однак огорожений. Нагадував знесиленого багатира. Осквернення

Продовження на стор. 8

Троїцький собор у повоєнний час

ПРОБУДЖЕННЯ.

СПОГАД ПРО ПОВОЄННЕ
ГЛУХІВСЬКЕ ДИТИНСТВО

(Початок на стор. 7)

його, почате у 30-му, тривало, але апогею не досягло. У Сумах, під час німецької окупації, мати охрестила мене, і я разом з нею ревно відвідував богослужіння у церкві, що теж називалася Троїцькою. Знов послухати Слово Боже серед стін Троїцьких, тільки у Глухові, не пощастило. І все ж собор не вмовк – озивався до прихожан оновленою іконою. Безбожною владою це було оцінене як чергова провина перед нею.

Із перших шкільних літ мене оточили отруйні ріки атеїстичної пропаганди. Тільки й чув: релігія – духовний дурман, отрута, забобон, опіум. Влада ненавиділа церкву. У Глухові ще з 20-х років мала для того додатковий привід. Половина глухівських храмів перейшла під омофор Української автокефальної православної церкви: Різдва Богородиці, Вознесенська, Покровська і, що найбільше судомило більшовиків, – Троїцький собор. Останній допікав їх тим, що при зведенні у XVIII ст. був замислений як духовний центр гетьманської України. Коли в 30-ті роки руйнували інші глухівські храми, його зберегла гостра потреба у складі для зберігання конопляного насіння. Після війни вже ніщо не могло врятувати його. Це було справою часу. Я відчував, як чорна рука з пазурами зависла над ним. Мати остерігалася відкрито ходити до церкви, боячись зашкодити батькові, який керував нафтобазою. Мене з собою, як ішла, не брала. Незабаром після війни померла від сухот наша своячка Поліна К. Ховали на Вознесенському кладовищі. То був перший похорон у моєму житті. Там пошепки старі люди перемовлялися про церковне життя-буття, і вперше я почув, що в Глухові була Богослужба українською мовою – в оцій самій Вознесенській церкві.

Продовження у наступному номері

НАРОДНА ДЕМОНОЛОГІЯ

Упродовж багатьох століть люди були твердо переконані в існуванні духів, нечистої сили – невидимих істот, які населяли навколишній світ. На природні об'єкти переносились людські властивості, їх наділяли людськими почуттями. У слов'янських народів сьогодні можна нарахувати кілька сотень таких персонажів – духів, нечистої сили тощо. За уявою наших пращурів вони жили у будинках, на обійстях, в лісах, річках, болотах, і допомагали або шкодили людям.

Найстрашнішим серед нечисті вважався «вій», який жив під землею. Його уявляли клишоногим, з кінцівками у вигляді коріння, з довгими до самої землі віями. Він з'являвся тоді, коли інша нечисть не могла впоратись, але так само зникав вранці з третіми півнями.

Господарі боялися «злиднів» –

злих маленьких істот у сірому або чорному одязі. Їх відразу заводилось декілька, і шкоду вони робили разом. Зазвичай вони сиділи у старому млині, а час від часу поселялись у будинках – і горе тоді хазяїну: худоба і урожай гинули, нажите добро

зникало, родину спіткали всілякі негаразди. Розоривши господу, злидні знову повертались на млин і шукали нову жертву.

Неслухняних дітей лякали «бабаєм» – злим нічним духом у

вигляді старого діда з мішком, який приходив з городу або берегових заростів, ставав під вікна і спостерігав за поведінкою малят. Якщо чув дитячий плач чи вередування – шумів, шарудів, стукав у вікно. Але не було жодного випадку, щоб бабай забрав дитину – він тільки її лякав.

За українськими повір'ями злими духами були і мавки, в яких перетворювалися померлі до хрещення діти. Їх уявляли молодими і гарними дівчатами, які співами та приємною зовнішністю зваблювали хлопців і лоскотали їх до смерті.

Українська демонологія як сукупність переказів про живу й неживу природу та людину розвивалася на основі давньої загальнослов'янської міфології. Вона ілюструє прагнення людини пояснити і упорядкувати навколишній світ, розкрити єдність людини і природи.

За матеріалами О.Кононенка

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено до друку у науково-дослідному відділі заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Газета надрукована у АТ «Шосткинська міська друкарня»

м.Шостка, вул. К.Маркса, 69

Підписано до друку 29.09.2009 р.

Тираж — 500 примірників. Замовлення № 1099

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті www.hlukhiv.com.ua

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА

Юрій КОВАЛЕНКО

Ірина МОШИК

Віктор ЗАЙКА

Валерій БЕЛАШОВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО